

hias·avisa

sammen om et bedre miljø

Gi næring til hagen

side 4 og 5

Sjøorm i Mjøsa
side 6

Miljøoptimisten
side 3

Egenprodusert jord
side 5

Innsyn

- superlørdag
- tørste tips
- konkurranse

LEDER

Tider er kommet...

Morten Finborud, administrerende direktør

«Tider er kommet» er tittelen på den siste boka til vår lokale krusedullfilosof Hans Christian Medlien. Det har han helt rett i. For min del vil jeg legge til at den bare fortsetter å komme, og i stadig økende tempo. Men hvor lenge vil gode tider fortsette å komme? Har du tenkt på det?

Tiden som kommer har med seg muligheter. Stadig flere muligheter som konkurrerer om vår tid og oppmerksomhet. Det blir fristende å gjøre kjedelige ting litt lettvis, så vi får mer tid til det vi i øyeblikket har mest lyst til. Eller vil vi egentlig det? Så fort øyeblikket er brukt, er det borte, men våre valg er ikke uten konsekvenser for tider som ikke har kommet enda.

Medliens siste bok er skrevet som nybakt bestefar. Han krusedullfilosoferer med en viss bekymring om tider som kanskje skal komme om lenge, og hva de vil bringe med seg. Kan vi påvirke det? Mitt svar er ja, - selvfølgelig kan vi det! Men vil vi ta belastningene det medfører?

Slik nordmenn lever i dag, vil vi trenge ca. 2,7 kloder om alle skulle ha det som oss. Vårt forbruk er ikke bærekraftig i et langsiktig perspektiv. Om vi fortsetter som nå, vil gode tider slutte å komme. Vi må bli enda flinkere til å ta vare på næringsstoffer, gjenbruke materialer og kanskje prioritere å bruke mer av tiden vår på opplevelser enn på kjøpesenteret. Vil vi det?

I vår region var vi tidlig ute med kildesortering, og er flinke til det. Blant landets beste. I det siste har det dukket opp røster som taler varmt for at vi bør brenne matavfallet på Trehøringen framfor å behandle det biologisk. Argumentene er at brenning gir like mye energi, krever mindre bry som sortering, og er i tillegg litt billigere enn biologisk behandling. Det snakkes mindre om at brenning innebærer destruksjon av viktige næringsstoffer og organisk materiale, og at det produserer store mengder aske til deponering. Kretsløpet blir på denne måten brutt. Biologisk behandling gir i tillegg til biogass, også næringsstoffer og organisk materiale som tilbakeføres til naturen som gjødsel og jordprodukter. Uten destruksjon og uten aske til deponering. Kretsløpet blir ivaretatt på en god måte. I vår region har vi behandlet matavfallet biologisk med gode resultater siden 2001. La oss fortsette med det som et lite bidrag til at gode tider skal fortsette å komme!

Superlørdag

Lørdag 21. april ønsket vi å sette litt ekstra pris på flinke kildesortere. Det ble derfor servert kaffe og vafler på alle gjenvinningsstasjoner, og arrangert quiz med spørsmål om hva avfall blir til.

Blant dem som deltok i quizen, var familien Holmen-Storslett fra Hamar. Ut av bunken på 515 svar, trakk vi ut nettopp deres svarskjema med familiens yngste medlems navn påført.

- Så moro, sier mammaen og pappaen til den 2,5 år gamle sykkelvinneren, Nora Holmen-Storslett.

Nora hadde fått god hjelp av foreldrene til å svare riktig på quizen, som at grasklipper, vaskemaskin, plastemballasje og hermetikkbokser kan bli ny sykkel. Det mangler ennå noen år før vinneren rekker ned på pedalene.

- Men jeg tipper det blir barnesete på sykkelen snart, sier mamma Stine.

Vi har også trukket en liten trøstepremie på hver gjenvinningsstasjon. Vinnerne ble Per Spangen (Heggvin), Anders Pettersen (Stange), Arne Heggelund (Moelv), Knut Erik Jevne (Brumunddal) og Amund Mortensen (Stavsberg). Gratulerer til alle!

Se svarene på quizen og video av trekningen på www.hias.no

Kaffe, vafler og quiz da Hias arrangerte Superlørdag. Her fra gjenvinningsstasjonen i Brumunddal.

Her er vinneren med sykkelen; to år gamle Nora Holmen-Storslett, sammen med mamma Stine og pappa Lars.

HIAS-AVISA NR. 1-2012

Utgiver:

Hias IKS, Postboks 4065, 2306 Hamar. Tlf: 62 54 37 00

E-post: post@hias.no internett: www.hias.no

Ansvarlig redaktør:

Morten Finborud

Redaktør:

Lise M. Brodal

Redaksjonen:

Helge Bryhni, Hege Skjønhaug, Erik Bøhleng, Gjermund Sørensen og Karine Bogsti

Skribent, layout:

Karine Bogsti

Foto forside:

Hender, sjøorm, jord - Karine Bogsti
Alex Rosén - Øystein Hermstad

Utgis til husstander i Hamar, Løten, Ringsaker og Stange.

Avisa trykkes på papir som er 100% resirkulert.

Vinnere av forrige konkurranse:

Gunnar Johansen, Stange
Øystein Aasen, Brumunddal
Johan-Arnt Andersen, Ottestad
Mina Sveseter, Ridabu

Miljøbrølet

Alex

Foto: Øystein Hermstad

– Se på gamle flyfoto fra Oslo, trærne var døde. Datt du uti Oslofjorden, ble du sjuk. Slik er det ikke i dag. Trærne er grønne og fjorden har blitt renere. Dette viser at det er mulig å fikse på miljøet.

Alex Rosén regner seg som en miljø-optimist og har frontet i kjent stil en landsdekkende sorteringskampanje i vår, som er støttet av blant andre Hias.

– Klart det nytter å kildesortere! Vi må bruke ressursene så smart som mulig og forurense så lite som vi kan. Plasten skal resirkuleres, ikke havne i magen til en stakkars hval, brummer Alex, som

forteller at han tenker mye mer på miljøet etter at han fikk barn.

SOM INDIANERNE

– Indianerne hadde en fin livstil. De forstod at de var en del av naturen. Dette må vi også forstå. Vi er en del av det store kretsløpet. Ta metall; alt metall som er tyngre enn aluminium, ble skapt i en supernova for milliarder av år siden. Det ligger der til det blir utvunnet, slik som for eksempel kvikksølv og bly. Disse metallene brukes i ting vi trenger. Men det blir trøbbel om vi er sløve når noe skal kastes. Farlige stoffer blir ikke borte hvis vi pælmer det i naturen eller

– Vi er en del av det store kretsløpet

i feil søppeldunk. De kan dukke opp igjen i maten og kødde med helsa vår. Så ta ansvar for søpla, sorter riktig. Da blir alt mye bedre, sier Alex Rosén.

JJ Design

Kanskje har du sett Alex på TV eller kino: - Hele sykkelen er lagd av brukte ting som folk har kildesortert - lite fett!

Gi næring til egen hage

Hvorfor reise på butikken å kjøpe gjødsel og jord, når du kan lage den beste hagejorda selv?

Fotos: Karine Bogsti

1

Bruk kvister, blader og grønt

Alt slags grønt avfall fra hagen kan brytes ned til jord igjen og gi næring til nytt liv. Kompost gjør i tillegg jorda mer tørkesterk, mindre sur og planter mer motstandsdyktige mot sykdommer.

Ved å ha en egen bunge eller haug i hagen, slipper du også å reise til gjenvinningsstasjonen med hageavfallet.

Haugen bør ikke være for stor, men ca. en meter høy, en meter bred og så lang som en trenger. Bunge lages av tre, netting eller plast, og bør være luftig. Lager du en selv, er det lurt å dele den i to, hvor en er til ferskt materiale og en til modning.

Kompostering av hageavfall tar fra ett til flere år, avhengig av hvor grovt avfallet er og hvor gode forhold komposten får. Større, grove kvister kan brukes som ved. Det finnes

også egne kompostkverner som kutter opp greiner og kvist, og slik får fart på omdanninga.

Sola tørker ut komposten, så plasser den helst på et skyggefullt sted.

Legg mye kvister i bunn, slik at det blir godt med luft nedenfra til omdanninga. Legg så lagvis grovt og fint materiale.

Komposten bør spas om to ganger i året. Jo oftere du gjør det, jo raskere går omdanninga. God trim er det også.

Komposten er klar til bruk når planteavfallet er helt omdannet. Du kan sjekke det ved å legge komposten i en skål, vanne godt og så karsefrø. Spirer karsen godt, er komposten moden.

Bland inn 3-10 liter kompost per m² i blomsterbed. I rosebed er det bare fint om en legger 5-10 cm tykt lag på overflaten hver høst.

Kilde: Grønn Hverdag
Mer info - www.gronnhverdag.no

2

Bruk matavfallet

Med en lukket kompostbinge kan du få potetskrellet og avskjæret av gulrota til å bli ny gulrot, eller kanskje blomster i egen hage. Det er nemlig mye næring i matavfallet.

I tillegg til at du får gjødsel og kompost, er det også redusert renovasjonsgebyr til de som hjemmekomposterer våtorganisk avfall.

Hias tilbyr gratis og uforpliktende kurs i hjemmekompostering av matavfall hvert år. Det lånes også ut svanemerket kompostbeholder i en prøveperiode.

Kontakt Hias, eller les mer på www.hias.no under Renovasjon, om hvordan du går fram for å bli med i ordningen med hjemmekompostering av matavfall.

Mikroorganismene gjør omdanningsjobben best rundt 50 grader

Etter ca 6-8 uker er komposten ferdig

Det våte blir konsentrert plantenæring til å gjødsle eks blomstene med

Et års kjøkkenavfall fra en gjennomsnittshusholdning gir 100-200 liter ferdig kompost når den er blandet med litt hageavfall eller annet strø underveis.

Bruk graset

3

Ved å klippe plenen ofte, slipper du å samle opp og kvitte deg med graset. I tillegg gjør det avklippede graset nytte som gjødsel direkte i plenen. Blir det for langt, er graset fint å ha i komposten eller til jorddekking mot ugras.

En av naturens supre hagearbeidere

Her blir biomasse, kompostert hageavfall, sand og torv blandet på Heggvin.

Hias lager hagejord

I år selger Hias egenprodusert hagejord på flere av gjenvinningsstasjonene.

Hias har et prosjekt der vi forsøker å utnytte både hageavfallet vi får inn, og den faste delen som skilles ut av kloakken på renseanlegget bedre. Den faste delen i kloakken varmes opp til 160 grader, slik at den blir steril og kan brukes til plantedyrking. Vi kaller den da biomasse. Jorda som nå selges på gjenvinningsstasjonene er basert på både denne biomassen, og kompostert hageavfall fra våre gjenvinningsstasjoner. I tillegg er det blandet inn sand og torv for å gi jorda god tekstur.

Jorda selges løst og opplastet på henger på stasjonene i Moelv, Stange, Brumunddal og Heggvin. Jorda kalles Hage-Mix, og produksjonen skjer i samarbeid med Mjøsvækst AS.

Hias har også solgt jord hvor det våtorganiske avfallet fra Hedmarken inngår. Den jorda lages på Lillehammer.

Har du sett sjøormen?

I vår lå den og duppet i vannflata utenfor Åkersvika — lang, leddet og beksvart. Nå ligger den på Mjøsas bunn og bare venter på å fylle opp magen med næring.

Foto: Karine Bogsti

Ormen er over to kilometer lang, og skinnet over fem centimeter tykt. Den strekker seg langs bunnen fra Tjuvholmen i Hamar og inn til Sandvika i Stange. Men mens sjøormen som beskrives i Hamarkrøniken var gresseligg stor, stygg og slem, er denne av den svært snille sorten.

Den er laget i sterk plast. Det som ser ut som ledd, er i virkeligheten betonglodd som skal sørge for at den holder seg på bunnen. Den skal også graves ned nærmest land.

Den neddykka ormen lever en liten periode nå på vann. Fra høsten av skal magen, som er hele 60 centimeter i

diameter, fylles opp med noe annet. Næringa er det som skylles ned i vasker og doer i Hamar, avløpsvann fra næringsliv på Rudshøgda og regnskurer og smeltevann som andre rør ikke tar unna.

Denne sjøormen er nemlig en helt ny ledning, som i tillegg til den som røk i 2009, skal øke sikkerheten for overføring av avløpsvann til renseanlegget. En del av den ble senket i begynnelsen av juni. Resten vil senkes senere i sommer.

Det ligger flere slike avløpsledninger på Mjøsas bunn. Den nye som legges utenfor Åkersvika, kommer til å lede

rundt halvparten av alt kloakkvann som renses på Hias sitt renseanlegg i Sandvika. Det vil si rundt fire millioner kubikkmeter avløpsvann årlig.

Når kloakken renses, tas den faste delen, slammet, ut. Det steriliseres og omgjøres slik at det kan brukes som gjødsel og jordforbedrer i landbruket. Det rensede vannet sendes ut i Mjøsa igjen. Slik sørger en for at Mjøsa ikke forurenses av materialer og næringsstoffer som fosfor som gir algevekst. Det var et stort problem fra 1950-årene og fram til 1970-årene.

Foto: Shutterstock

Herlig, friskt, kaldt vann!

Sommer og varme, ferie og hverdag. Ingenting slukker tørsten bedre enn kaldt vann fra springen. **Fyll glasset med isbiter, sitronskiver, blad fra sitronmelisse og stikk et par sugerør i, så er det nesten en liten borddekorasjon i seg selv.**

Hva annet er fristende å dekorere vannglass og mugge med? Jordbær? Ingefær? Epler? Fennikel?

Test ut, ta et bilde og send oss ditt beste tips på hvordan servere forfriskende vann fra springen! Legg bilde og tips enten på vår Facebook-side www.facebook.com/hiasiks eller send det via e-post merket "Vanntips" til post@hias.no. Tips og bilder deles på vår nettside, og alle tipsere får en drikkeflaske som takk. Si fra om du vil ha 0,5 eller 0,3 liters størrelse på flasken.

Alle tipserere får drikkeflaske

Endring av to småsamlere

BORTE EN PERIODE I HAMAR

Småsamleren ved Shell/7-eleven i Furnesvegen i Hamar er nå borte. Årsaken er at Hamar kommune bygger ut området rundt bensinstasjonen til Børstad idrettspark. Utbyggingen fører til at småsamleren her må fjernes en periode.

Når idrettsparken begynner å ta mer form, er planen at småsamleren kommer på parkeringsplassen der. Det kan skje kanskje allerede til høsten.

Enn så lenge finnes det alternative småsamlere på for eksempel Johannesløkka/Statoil ved CC, eller ved Hempa barnehage på Børstad/Disen. Kart over alle småsamlere finnes på www.hias.no eller www.sortere.no.

SMÅSAMLER I VIKA FJERNES

Småsamleren ved Vika-senteret i Ottestad blir borte i sommer. Det jobbes med å finne alternativ plassering.

Tom for våtorganiske poser?

Nå er det slutt på utdeling av poser til våtorganisk avfall to ganger i året. Når du trenger flere poser til våtorganisk avfall, er det heretter bare å henge en lapp med beskjed om at du trenger flere poser på avfallsbeholderen din. Bruk den gule lappen som fulgte med årets tømme kalender, eller skriv en egen og heng den godt synlig for renovatøren. Når renovatøren tømmer beholderne dine, gir han/hun deg nye poser. Nye poser er gratis.

Går du tom før renovatør kommer, kan du også få poser på gjenvinningsstasjonene, kommunenes servicekontor og hos Hias i Vangsvegen 143 i Hamar. Det er også mulig å få ny, gul beskjedlapp.

De gjennomslittige sekkene til plastemballasje deles ut en gang i året som tidligere.

FÅ VARSEL OM TØMMING PÅ MOBILEN

Nå kan du motta en tekstmelding med varsel om tømning av avfall kvelden i forkant. Send en sms til telefonnummer **2105** med kodeord hias og din tømmekode. For eksempel: **hias 2P**
Tømme-koden din ser du på restavfalls-beholderen (klistremerke). For papir finner du den på tilsendt kalender, eller ring oss.

Vær obs på at kodene 10, 20, 30, 40 og 50 skrives med bokstaven O og ikke null. O står for oddetallsuke. Om du skriver store eller små bokstaver har ikke noe å si.

Tjenesten koster 1 krone per varsel (blir ca. 24 kroner i året). Du sier opp tjenesten ved å sende **hias stopp** til 2105.

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr.: _____ Poststed: _____

Telefon: _____
(der vi kan nå deg på dagtid)

Svarfrist: 1. august 2012

ADRESSATEN
BETALER
FOR SENDING
I NORGE

DISTRIBUERES AV
POSTEN NORGE

Hias IKS
Svarsending 5325
0094 Oslo

Foto: K.Bogsti

To fyrer på skolebesøk

I vår fikk fire skoler på Hedmarken besøk av to artige karer og en litt spesiell fugl. Fuglen "Gjenni" spiser nemlig søppel, og legger så egg hvor søppelet er blitt til nye ting.

Elevene fikk også prøve seg i en sorteringskonkurranse, og de viste at dette kunne de!

Musikkteateret «Rundt og rundt» var premie til Storhamar, Skarpsno, Ådalsbruk og Aarstad

skole. Fjerdetrinnet på skolene hadde deltatt i en konkurranse om å tegne den beste plakaten som lærer oss at lyspærer ikke skal i restavfallet, fordi det er miljøgifter i dem. Storhamar ble kåret som hovedvinner. De tre andre skolene vant i sin kommune. Kanskje har du sett plakaten på butikken? Både Hias og Hamar Naturskole stod bak konkurransen.

ER DET FARLIG?

- om farlige stoffer i forbrukerprodukter

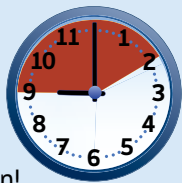
Lurer du på hva tingene rundt deg inneholder av helse- og miljøfarlige stoffer? Sjekk ut nettsiden

www.erdetfarlig.no

Der finner du masse informasjon om hvordan du kan unngå dem.

ÅPENT HVER LØRDAG PÅ STAVSBERG

Gjenvinningsstasjonen på Stavsberg i Hamar har som en prøveordning ut året fått fast lørdagsåpent. Åpningstiden er mellom klokka 09 og 14. Velkommen!

Loppemarked eller brukt?

«Oppe og Nede» i Hamar er en av flere butikker i distriktet som selger både redesignet og brukt.

Er du med å arrangerer loppemarked eller selger/formidler brukte og redesignede ting? Da vil vi gjerne høre fra deg. Hias jobber nemlig med å lage en oversikt over hvem som tar imot brukte ting for videreformidling/salg. Send en e-post til gjenbruk@hias.no, eller ring 62 54 37 00 og spør etter Bogsti.

Gratis renovasjon i ett år?

Nå har du muligheten til å skaffe deg GRATIS renovasjonsordning for ett år.

Hias IKS inviterer alle sine lesere til å være med på konkurransen. Svar på de 3 spørsmålene, fyll ut kupongen på motsatt side med navn og adresse, og legg svarsendingen i nærmeste postkasse i dag. Vi har betalt porto for deg.

Vi trekker fire vinnere i hver utgave av avisa (se s. 2).

Lykke til !

Svarfrist: 1. august 2012

Hvor mange slike sjøormer er det i denne avisa, inklusiv den til høgref?

- Bare denne ene
- 2 stykker
- 3 stykker

Hvorfor er kompostering lurt?

- En får utnyttet næringen i hageavfallet i egen hage
- En kan kvitte seg med all mulig slags søppel i komposten
- En slipper å ha pinnsvin i hagen

Hva er det Hias mener med biomasse?

- Det underste, luftige laget i en kompostbinge
- Den faste delen i kloakken som er sterilisert ved høg temperatur
- En stor ansamling med biologer

